

פרשת בהעלותך: האם אסור לאכול בשר ודג יחד

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע קוראים על פנייתם של בני ישראל אל הקב"ה בדרישה לקבל בשר, במקום המן שהם אכלו עד כה ומאסו בו: "וְהָאִסְסֹף אֲשֶׁר בְּקֶרְבוֹ הַתָּאֵן וְתִגְמֹל וְיִשְׂבֹּב וְיִכְלֹו גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר". דנו הפוסקים, האם מברכים על אכילת המן, ואם כן מה היו מברכים:

א. הבני יששכר (מאמרי השבתות מאמר ג) הביא בשם הרמ"ע מפאנו, שלעתיד לבוא בסעודה שיעשו לצדיקים, במקום לאכול לחם יוציאו את צנצנת המן שהחביא משה רבינו, יאכלו אותו, ויברכו עליו 'המוציא לחם מן השמים', מכיוון שהוא לחם וכפי שכותבת הגמרא ביומא (ע"ב) ולכן יש לברך 'המוציא לחם', אבל 'מן השמים'.

ב. הבני יששכר חלק וכתב שאין לברך על האכילה. בטעם הדבר נימק, שעל פי הקבלה מטרת הברכה לברר את הניצוצות מהאוכל, ופירש שהגמרא במסכת יומא (שם) הכותבת שהמן היה נבלע באיברים, כוונתה שהמן היה נקי מפסולת רוחנית, ולא היה צריך לברר את הניצוצות מתוכו - משום כך אין צורך לברך על אכילתו. ובלשונו:

"נענה אחד מן החברים, כמדומה לא בירכו ברכה על המן כל עיקר כיוון שהוא לחם שנבלע באיברים (יומא ע"ב) שלא היה בו בירור, כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת, ובמן לא היה פסולת, ונהניתי מאד כי לדעתי הדברים קרובים אל האמת, והייתי מתמיה לפי זה על הקדוש הרמ"ע שכתב שנצטרך לברך עליו לעתיד."

בעקבות דרישתם של בני ישראל לקבל בשר, נעסוק השבוע בשאלות: א. האם מותר לאכול דג עם בשר. ב. האם מותר לאכול דג עם חלב. כמו כן, בעקבות הדיון בדיני סכנה, נעסוק בשאלה כיצד הפוסקים התמודדו עם מציאות של סכנות ורפואות שנכתבו בגמרא, ובזמן הזה כבר לא מהוות סכנה או אינן מועילות.

אכילת דג ובשר

האם מותר לאכול דג עם בשר? הגמרא במסכת פסחים (ע"ב) כותבת, שאם דג נצלה עם בשר אסור לאכול אותו אפילו כאשר הוא מעורב במלח, ובטעם הדבר מביאה שני טעמים. טעם ראשון, כאשר אוכלים דג ובשר זה גורם 'לריחא' (בעיה שלא התברר בראשונים טיבה). טעם שני, אכילת דג ובשר יחד גורמת לצרעת.

נחלקו הפוסקים, האם האיסור נוהג גם בזמן הזה: א. רוב האחרונים ובניהם הרמ"א (יו"ד קטז, ב) והש"ך (שם) פסקו כדברי הגמרא, וכן עולה מדברי השולחן ערוך (שם). ב. לעומת זאת, הגאונים והרמב"ם לא הביאו דין זה בהלכותיהם, וכן פסק הרב ליאור (תשובה באתר ישיבה). האחרונים דנו בטעמי האוסרים והמתירים:

דעת האוסרים

מה ההיגיון להמשיך לאסור? יש שכתבו (לדוגמא הילקוט יוסף) שגם בזמן הזה יש חשש לצרעת, אולם באופן מציאותי מוכח שלא כך, ולכן הועלו שתי אפשרויות נוספות:

טעם ראשון: מובא בשם הגר"א, שלמרות שחז"ל כתבו את הטעם של חשש צרעת והוא כבר לא תקף, ייתכן שיש גם טעמים נסתרים שחז"ל לא כתבו, ובעקבות טעמים אלו יש לאסור את האכילה. קושי בפירוש זה הוא, שלא ברור מדוע דווקא בסוגיה זו יש לחשוש לטעמים נסתרים, מעשה שלא עושים בשאר הסוגיות.

טעם שני: החתם סופר (יו"ד קא) ביאר, שאמנם למעשה בזמן הזה אכילת דגים ובשר אינה מהווה סכנה, שכן השתנו הטבעיים מזמן חז"ל, אך בכל זאת אין לאכול בשר ודג בגלל שכך נהג עם ישראל, וזה נחשב כמו דבר שנאסר במניין שאפשר להתירו רק במעמד בית דין גדול יותר. ובלשונו:

"משום דחזינן לרמב"ם דרב גוברי ברפואות וטבעיות שהשמיט הנ"ל, על כן ניסה בחקירתו ומצא שנשתנו הטבעים בזה. והשתא נהי (= ועכשיו נביח) שלא נסמך על זה לעשות מעשה לאכלם זה עם זה, דאפשר דהוי כמו דבר הנאסר במניין, ואפשר דלא שייך בזה כל הני תירוצים הנאמרים בגילוי ומשום כך אנו נזהרים, ומנהג אבותינו תורה."

קושי בטיעון זה הוא כפי שעולה מפסיקת הגאונים והרמב"ם, חלק מעם ישראל נהג לאכול בשר ודג, כך שלא מדובר במנהג שקיבלו כל עם ישראל. כמו כן, גם אם כל עם ישראל היה נוהג שלא לאכול, עדיין אין זה אומר שבהכרח יש להמשיך לנהוג כך, ולא כל מנהג שעם ישראל קיבל, יש להמשיך בו אם התברר שאין בו ממש.

דעת המתירים

מה טעם המתירים? נאמרו שתי אפשרויות:

טעם ראשון הביא החתם סופר (שם) שביאר, שלדעת הרמב"ם השתנו הטבעיים. כלומר בזמן חז"ל אכן אדם שהיה אוכל בשר ודג היה ניזוק, אך בזמן הזה השתנה הטבע. קושי בפירוש זה, שלא מסתבר שמזמן הגמרא עד הרמב"ם השתנה העולם בצורה כל כך דרסטית. מה עוד, שהרמב"ם השמיט את כל ענייני הרפואות בתלמוד, ולא מסתבר לומר שבכל הדברים הטבע השתנה.

טעם שני מובא בדברי הגאונים (שם) והרמב"ם עצמו (מורה נבוכים ג, יד). בניגוד לחתם סופר שסבר שחז"ל צדקו בדבריהם, הגאונים והרמב"ם טענו שחז"ל התבססו על הידע בזמנם, דבר שגרם לטעויות. לכן בזמן הזה שאנו יודעים שהידע בזמן חז"ל היה מוטעה (ובעקבות כך אין טעם בהוראה), אין עניין להמשיך לשמור על האיסור הרפואי. ובלשון הגאונים:

"צריכים אנן למימר לכון דרבנן לאו אסותא אינון (= הם לא רופאים), ומילין בעלמא דחזונין כבזמניהון וכחד חד קצירא אמורינן ולא דברי מצווה אינון (= ודברים שראו בזמנם ואמרו, אינם דברי מצווה). הילכך לא תסמכון על אלין אסותא וליכא דעביד מינהון מידעם (= לכן לא תסמכו על אלה הרפואות), אלא אחרי שתבדקו וידע בוודאי מחמת רופאים בקיאים."

כפי שכתב **רבי אברהם בן הרמב"ם** (מאמרו על האגדות), על אף שדבר זה פשוט בסברא, מכל מקום ראייה לפירוש זה יש בגמרא בפסחים (צד ע"ב) הדנה בשאלה, כיצד מסתובבת השמש סביב כדור הארץ, ומביאה מחלוקת בשאלה זו בין חכמי אומות העולם לחכמי ישראל. למעשה בסוף הסוגיה, אומר רבי יהודה הנשיא שבדבר זה הודו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם וחזרו בהם. כך שכבר בגמרא מובא שחכמי ישראל היו מחוברים לרפואה ולמדע, והודו במקום שטעו.

השלכות נוספות

למחלוקת כיצד לפרש את דברי חז"ל ביחס לרפואות, ייתכנו השלכות נוספות:

א. הגמרא במסכת שבת (יב ע"א), מביאה מחלוקת בין רבי אליעזר לבין חכמים האם מותר להרוג כינה בשבת. לדעת חכמים מותר להרוג כינה בשבת, כיוון שרק מה שפרה ורבה אסור להרוג, וכינה אינה פרה ורבה, וכן פסק **השולחן ערוך** (שטז, ט). לדעת רבי אליעזר לעומת זאת, די בכך שיש בה חיים כדי שיהיה אסור להורגה.

בזמן הזה יודעים שהכינה אכן פרה ורבה, ודנו הפוסקים כיצד להתייחס לדברי חכמים. בפשטות, הסוברים שחז"ל התבססו על ידע מוטעה שהיה בזמנם, יפסקו שבזמן הזה אסור להרוג כינה בשבת. כך יפסקו גם הסוברים שחז"ל לא טעו, אך הטבעים השתנו. לעומת זאת לפי הסוברים שחז"ל אינם יכולים לטעות וכדומה, גם בזמן הזה אסור להרוג. ובלשון **הפחד יצחק** (צידה):

"שאינן לשנות הדינים המיוסדים על קבלת קדמונינו בשביל חקירת חכמי אומות העולם, ואין צורך למאמין לבקש ממקום אחר ראיות וטענות, אף על פי שישנן רבות ועצומות, כי תספיק קבלת רבותינו שעל אדני הדבר הזה הטביעו ויסדו דין ומשפט גמור. ואין לזוז ממה שנפסק על פי גמרתנו, אפילו כל רוחות החקירות האנושיות שבעולם נושבות בו (ועיין הערה 1)".

ב. השלכה נוספת אותה ראינו במקום אחר (בהעלותך שנה ו'), היא ביחס לאכילת הדג הספרדי הארסי, לו יש קשקשים ואין סנפיר, דבר העומד לכאורה בניגוד לדברי חז"ל בגמרא במסכת חולין (סו ע"ב) שכל דג שיש לו קשקשים בהכרח יש לו סנפירים. כדי ליישב סתירה זו, יש שנקטו שחז"ל לא טעו בדבריהם, ויש לתרץ שחז"ל דיברו על דרך הרוב, השתנו הטבעים וכדומה.

ג. עיקרון דומה (שמיני שנה ג') יש גם ביחס לאכילת תולעים האניסאקיס הנמצאים בדגים, שפסק **השולחן ערוך** שהן מותרות באכילה כיוון שנוצרו במעי הדג, ולמעשה בזמן הזה יודעים שהן נכנסות אליו מבחוץ. יש שסברו שבעקבות כך אסורים תולעים אלו באכילה, ויש שסברו שניתן לאוכלן, ויש לתרץ את הסתירה במגוון דרכים.

אכילת דג וחלב

עד כה עסקנו בשאלה, האם מותר לאכול בשר ודג. שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים היא, האם אסור לאכול דג בחלב:

הגמרא במסכת חולין (קג ע"ב) כותבת, שאסור לבשל בשר בהמה וחלב יחד, ויש בכך איסור דאורייתא. לעומת בשר בהמה שנאסר בבישול, דגים וחגבים מותר לבשל עם חלב, למרות שגם גופם נחשב מעין בשר. בטעם הדבר מנמקים הראשונים, שדגים וחגבים לא נחשבים ממש בשר אלא רק מעין בשר, ולכן האיסור לא נאמר עליהם.

מכך שהגמרא התירה לבשל אותם יחדיו, הסיק **הר"ן** (לז ע"א בדה"ר), שגם מותר לאכול אותם יחד, מכיוון שבמהלך הבישול זיעה ואדים נפלטים מהתבשילים ונותנים טעם, וכן פסקו להלכה הראשונים. לכאורה כך היה אמור לפסוק השולחן ערוך, אלא **שבבית יוסף** (יו"ד פז) כתב, שאסור לאכול דג בחלב ביחד "כמו שנתבאר באורח חיים בסימן קעג". הקושי בדבריו, שבסימן קעג כתוב שאסור לאכול בשר ודג, ולא דג וחלב, ונמצא שיש טעות כתיב בבית יוסף.

מחלוקת הפוסקים

בעקבות הטעות בבית יוסף, נחלקו הפוסקים לשתי קבוצות:

א. קבוצה אחת הכוללת את **הרמ"א** (דרכי משה ד), **הש"ך** (שם), **הט"ז** (שם ס"ק ג), **החיד"א** (מחזיק ברכה ס"ק ד) סוברת, שמכיוון שכפי שראינו מדובר בטעות כתיב בבית יוסף, ובגמרא ובראשונים מוכח שאין בעיה לאכול דג בחלב – ממילא אין בעיה לאכול דג בחלב, וכך בעיקר מנהג האשכנזים.

ב. קבוצה שניה הכוללת את **הלבוש** (יו"ד שם), **הבן איש חי** (בהעלותך שנה שנייה) ו**הרב עובדיה** (יחוה דעת ו, מח) סוברת, שגם אם מדובר בטעות כתיב: "כיוון שהדבר יצא מפי המלך הוא מרן הבית יוסף" – אין להקל. אמנם, אם בישלו בטעות חלב עם דג בדיעבד מותר לאכול, כיוון שלא מדובר באיסור ממש. כמו כן, ניתן לאכול דג וחמאה. ובלשון הרב עובדיה:

"ומכל מקום לענין חמאה עם דגים, רבו האחרונים המקילים בזה, וכמו שכתב בשו"ת חינוך בית יהודה הנ"ל, בשם הגאון מהר"ם מקראקא, שחכמי הרופאים אומרים שבדגים המטוגנים בחמאה אין לחוש משום סכנה... גם הגאון רבי דוד די בוטון בספר יד דוד כתב, שמכיוון שמעיקר הדין לפי דעת רוב האחרונים אין יסוד מוצק לאסור דגים בחלב, אף שמדברי הבית דוד נראה שיש לאסור גם בחמאה עם דגים... אין להחמיר כל כך לאסור גם בזה."

יש להוסיף, שלפי דעת הגאונים והרמב"ם שראינו לעיל שחז"ל התבססו על הידע בזמנם, גם לדעת הספרדים יהיה מותר לאכול דג וחלב, מכיוון שאפילו אם אכן הבית יוסף התכוון למה שכתב, אין זה משנה לאחר שידוע שבזמן הזה אין בכך סכנה, וכשם שלא פוסקים כדעת הגמרא כאשר התבססו על הידע בזמנם והתברר שיסודו בטעות.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ **החזון איש** (יו"ד ה) גם סבר שחז"ל יכולים לטעות, אבל בכל זאת סבר שאסור להרוג כינה וכדומה. בטעם הדבר נימק, שלמרות שחז"ל פסקו הלכה על פי המידע הרפואי בזמנם, כך נקבע למרות שידועים שהמידע הזה מוטעה (ולכן למרות שידועים שחלק מהטריפות שהיו בזמן חז"ל אינן טריפות, עדיין ממשיכים להתייחס אליהן כך). אם כן, ייתכן שבעניין אכילת דג ובשר יודה שמותר, מכיוון שיש לחלק בין רפואות למצוות וכדברי הגאונים.

² **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com